

РЕЦЕНЗІЯ

К. Д. Глуховцева (Луганськ)

С. П. Биби́к „Усна літературна мова
в українській культурі повсякдення”
(К., 2013. – 589 с.)

В українському мовознавстві з'явилася нова праця, присвячена актуальним питанням сучасного стану комунікації – активізації усної літературної практики. Справді, дослідницька увага до феномену „усна мова” хвилеподібна, і нині вона переживає третій, як відзначає автор рецензованої монографії, етап, що розпочався у 90-і роки ХХ століття, коли Україна здобула незалежність, і це стимулювало розширення сфер функціонування української державної мови не лише в писемній, а насамперед в усній формі.

Структура монографії зумовлена такими завданнями: „схарактеризувати місце, роль та функції літературної мови в її усній реалізації як сегмента повсякденно-побутової культури й культури повсякдення; змодельовати комунікативно-стильову парадигму „усна мова” з жанрово-дискурсивними різновидами; окреслити взаємодію усності та розмовності в процесі формування літературної мови; репрезентувати лексикографічний зміст і структурно-семантичну ієрархію словника повсякденно-побутової культури; диференціювати поняття „розмовна лексика” та „лексика розмовної сфери вживання”; представити характерні для початку ХХІ ст. комунікативно-прагматичні функції елементів повсякденно-побутової культури в публіцистичному та науковому функціонально-стильовому різновиді”.

Як бачимо, феномен усності в літературній мові С. П. Биби́к розглядає в теоретичному та практичному аспектах: від навчання мови в родині, освітніх закладах до функціонування в масовій комунікації, що й відображає рівні його репрезентації (повнофункційний, напівповнофункційний, середньолітературний, літературно-жаргонізований та повсякденно-побутовий). Мова й сама є джерелом, сферою впливу на формування мовних навичок, норм усного висловлення.

Виразною особливістю виконаного дослідження є впровадження в українську лінгвостилістику й теорію комунікації стрижневого філософського, лінгвокультурологічного та соціолінгвістичного поняття „повсякдення”, диференційованого у сферах повсякденно-побутової культури та культури повсякдення. Із доданого до монографії словничка ключових понять дізнаємося: „**Повсякдення** – це повторювані, узвичаєні тілесні, ментальні, вербальні тощо щоденні дії, побутові звичаї, норми поведінки у різних соціокультурних сферах життєдіяльності людини”. За допомогою цього терміна Світлана Павлівна обґрунтовує чинники кореляції усності та розмовності як визначальні в її історії та в сучасному мовному житті, зокрема в засобах масової інформації як найрухливішій

сфері сучасної комунікації, у мові науки, професійного спілкування, у мові художньої літератури.

Рецензована монографія С. П. Бибик має п'ять частин – три теоретичні та дві практичного спрямування. Усі вони підпорядковані ідеї обґрунтувати зміст поняття „усна мова”, окреслити статус цього феномену в структурі літературної мови, місце в її системі розмовно-побутового стилю й на основі цих науково-теоретичних моделей охарактеризувати сегмент кодифікованої лексики з ремаркою *розм.* та *діал.*, показати взаємодію компонентів з ознакою усність та розмовність у сучасній мовній практиці – мова ЗМІ та наукової дискусії.

С. П. Бибик обґрунтовує власне бачення комунікативно-стильової парадигми „усна мова”, яка охоплює стилі сучасної української усної мови: 1) у повсякденно-побутовій культурі (безпосередні неофіційні побутові): а) нелітературні (діалектний; мішаний (просторічний, суржиковий); жаргонізований); б) літературний (розмовний літературний (розмовно-побутовий стиль)); опосередковані неофіційні побутові: а) телефонний; б) мережевий); 2) у культурі повсякдення (офіційні професійно-виробничі; публічні).

Розмовно-побутовий стиль представлено як такий, що змодельований у науковій літературі з певними суперечностями, з використанням неоднозначних термінів. Саме на ці моменти звертає увагу дослідниця й подає аналіз дискусійних питань в історіографії розмовно-побутового стилю літературної мови не лише в українському мовознавстві, але й у слов'янському. Що важливо для теорії розмовно-побутового стилю, так це розвиток думки про сутність понять „усність” та „розмовність”, про їхню параметризацію.

І в другому, і в третьому розділах монографії авторка не обходить проблеми статусу усної форми мови в її історії, а також ролі розмовно-побутової практики в розвитку мовно-естетичної норми художнього стилю. На перший погляд, четвертий розділ праці ніби стоїть особно. Насправді ж він є певним продовженням теорії народнорозмовності, що корелює з динамікою розмовної лексики, яка органічно ввійшла у структуру писемно-літературної художньої практики і через тлумачну лексикографічну працю – „Словник української мови” з широким цитуванням джерел – представлена як фрагмент повсякденно-побутової культури. Світлана Павлівна пропонує розмежувати поняття *розмовна лексика* (лексика розмовно-побутової практики) та *лексика розмовної сфери вживання* (трансформована через художньо-естетичну функцію розмовна лексика в книжній практиці).

У п'ятому розділі роботи запропоновано аналіз усних висловлень, зафіксованих у ЗМІ (мова реклами, радіоінтерв'ю), у сфері наукової спонтанної дискусії, а також трансформованих у писемній журналістській газетно-журнальній новітній практиці. Цей розділ особливо цікавий тим, що в ньому взято для аналізу реальні реалізації деяких усних жанрів в офіційній комунікації, яка вже давно не була в

україністиці предметом спеціального дослідження після монографічних праць з проблем формування усної літературної мови, що побачили світ у 60 – 70-х роках ХХ ст. Дослідниця не бере увесь сегмент, скажімо, публіцистики, а лише те, що potwierджує факти ословлення повсякденно-практичної мовної свідомості, відображає кореляцію усності та розмовності в різних комунікативно-стильових різновидах мови.

На відміну від практики вивчення фонетичної та інтонаційної структури усної мови – конкретних її реалізацій з різним функціональним спрямуванням, у різних ситуаціях, яка склалася у відділі фонетики Інституту української мови НАН України, Світлана Павлівна опрацьовує явища дифузності усності та розмовності в іншостильові умови, в інших формах реалізації літературної практики, показує взаємодію усної та писемної норм.

Висновки, що їх робить авторка, оригінальні, важливі в теоретичному та практичному аспектах. Вони і узагальнюють попередній досвід вивчення усної, розмовної мови, і містять теоретичні настанови для наступників, стимулюють до роздумів.

Загалом рецензована монографія засвідчує, що підготовлено важливу, актуальну роботу з проблеми місця й ролі уснорозмовної мови в сучасній культурі повсякдення з урахуванням специфіки мовомислення в певних соціокультурних ситуаціях, диференційних та інтегральних ознак розмовно-побутового стилю як комунікативно-стильового різновиду усної літературної мови. Уперше в українській лінгвостилістиці здійснено аналіз драматизованої телереклами, радіоінтерв'ю, наукових спонтанних висловлень, а також текстів драматизованого газетно-журнального повідомлення як сфер кореляції „усності” – „розмовності” та трансформації писемного мас-медійного стандарту, репрезентації спеціалізованих комунікативів усності.

Відаючи належне вдалим спробам дослідниці розширити теоретичні здобутки заявленого комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення усних висловлень, дозволимо собі висловити деякі побажання:

– приділивши багато уваги питанням статусу усної мови в історії формування її комунікативних стандартів, авторка обмежує огляд джерел з історії мови періодом до середини ХХ ст.;

– дослідниця диференційними ознаками розмовно-побутового стилю вважає „усність” та „розмовність” (розділ 3). Натомість виникає питання: які ознаки, крім „офіційний”, „неофіційний”, „публічний”, є диференційними для комунікативно-стильових різновидів?

– дискусійним є й термін „усна мова”, який уживає дослідниця, хоча, з іншого боку, вибір його зумовлений переконаннями автора.

Перелічені зауваження не руйнують наукову концепцію роботи, тому не знижують її загальної високої оцінки. Дослідження виконане на належному науковому рівні із застосуванням сучасних лінгвостилістичних методів і відповідних методик.